

Põhiseadusliku Assamblee
E E L N Õ U

29. nov. 1991

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Eesti rahvas

kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,

mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.veebruari 1918. aastal,

mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,

mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,

võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel ... 1992.a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

I PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu.

§ 2. Eesti maa-ala on lahutamatu tervik.

Eesti piiri määravad 2. veebruari 1920. aasta Tartu rahuleping ja teised riikidevahelised piirilepingud.

ALTERNATIIV: asendada lg.2 järgmise tekstiga:

Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õigusega ja kehtivate riikidevaheliste piirilepingutega.

§ 3. Eestis teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel.

Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normid ja põhimõtted on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

§ 4. Eesti kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema seadusliku toiminguga.

Võõrriigi okupatsiooni ja anneksiooni tõttu Eestist

lahkunud Eesti kodanikud ja nende järglased võivad säilitada Eesti kodakondsuse.

Kodakondsuse omandamise ja kaotamise tingimused sätestab seadus.

§ 5. Igal eesti rahvusest isikul on õigus asuda elama Eestisse.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal inimesel on võõrandamatud inimõigused. Inimõiguste austamine ja kaitse on Eesti riigiasutuste kohustus. Põhiseaduse käesolevas peatükis loetletud põhiõiguste tagamine on Eesti riigi seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu kohustus.

§ 9. Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi eelistada ega kellegi õigusi kitsendada sõltuvalt rassist, rahvusest, soost, keelest, usutunnistusest, päritolust, varalisest seisundist, ametikohast, poliitilistest või muudest veendumustest. Rahvusliku, rassilise või usulise vaenu propageerimine on seadusega keelatud ja karistatav.

§ 10. Igal inimesel on õigus vabale eneseteostusele niivõrd, kui ta ei riku teiste õigusi, põhiseaduslikku korda ega üldtunnustatud kälblusnorme.

§ 11. Isikupuutumatus on kindlustatud.

Kedagi ei tohi jälitada ega piirata kellegi isiklikku vabadust muidu kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras.

Kahtlustatavana ei tohi kedagi kinni pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Vastav otsus tuleb kinnipeetule teatavaks teha kahekümne nelja tunni jooksul arvates otsuse langetamisest.

Igale vahistatavale teatatakse kohe talle arusaadavas keeles vahistamise põhjus ja tema õigused. Võõrkeele kasutamise kohtus ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 12. Kedagi ei tohi vastu tema tahtmist üle viia temale seadusega sätestatud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

§ 13. Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Keegi pole kohustatud tõestama oma süütust.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu.

§ 14. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui tegu ei ole õigusvastane seaduse järgi, mis on jõustunud enne teo sooritamist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võis kohaldada kuriteo sooritamise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo sooritamist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust ka antud isiku suhtes.

Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitatakse seaduses sätestatud korras.

§ 15. Kedagi ei tohi piinata ega julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Kedagi ei tohi tema nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 16. Kodu on puutumatu.

Ei tohi tungida kellegi eluruumi ja seaduslikesse valdustesse ega neid läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel.

§ 17. Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus.

Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi ja veendumusi.

Kuulumine kirikuisse ja usuühinguisse on vaba.

Riigikirikut Eestis ei ole.

Usutalituste täitmine on vaba, kui see ei kahjusta avalikku korda või kõlblust.

Usutunnistus või veendumus ei vabanda õiguserikkumist.

§ 18. Igal inimesel on õigus vabalt saada ja levitada informatsiooni ning avaldada oma arvamusi sõnas, trükis, pildis, kujutises või muul viisil. Seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, inimväarikuse ja au kaitseks.

§ 19. Riiklikku tsensuuri Eestis ei ole.

§ 20. Posti, telefoni või muul teel edastatavate sõnumite saladus on kindlustatud. Erandeid võidakse teha kohtu loal seaduses sätestatud alusel ja korras.

§ 21. Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning erakonnadesse.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, mille sihiks on seadusliku riigivõimu vägivaldne kukutamine Eestis või mõnes tema osas.

Ühingu, liidu või erakonna tegevust tohib lõpetada, peatada või teda trahvida ainult õiguserikkumise eest kohtu korras.

§ 22. Kõigil on õigus seadusega sätestatud alustel ja korras tegeleda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse.

§ 23. Kõigil on õigus pidada koosolekuid. Seda õigust võib piirata seadusega sätestatud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks.

§ 24. Perekond ja abielu on riigi kaitse all. Abikaasad on võrdõiguslikud. Seadus kaitseb emasid ja lapsi.

Laste kasvatamine ja nendele hariduse andmine on vanemate kohus. Riik toetab lasterikkaid perekondi.

§ 25. Kellegi isiklikku või perekonnaellu ei tohi meelevaldselt sekkuda. Niisuguse sekkumise vastu on õigus seaduse kaitsele.

§ 26. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega sätestatud ulatuses kohustuslik. Riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduslikes koolides õppemaksu ei ole.

Riik ja omavalitsused peavad ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Eraõppeasutus võidakse asutada seaduses sätestatud korras.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Vähemusrahvastele avatud koolides on õppekeeleks nende rahvuskeel. Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

ALTERNATIIV: § 26 lg.1 teine lause välja jätta.

§ 27. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad ja riigi kaitse all.

Teadusasutused ja kõrgkoolid on seadusega ettenähtud piirides autonoomsed.

§ 28. Igaühel on õigus säilitada oma rahvus. Rahvusliku kuuluvuse alused sätestab seadus.

Vähemusrahvustel on õigus kultuuriautonomiale. Selle korra ja tingimused sätestab seadus.

§ 29. Kohalikes omavalitsusasutustes, mille piirkonnas on enamuses vähemusrahvus, võib kõrvuti riigikeelega asjaajamiseks kasutada vähemusrahvuse keelt. Suhtlemisel riigiasutustega ning selliste omavalitsusasutustega, kus asjaajamise keeleks ei ole sama vähemusrahvuse keel, kasutatakse eesti keelt.

§ 30. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjadega, avaldustega ja kaebustega riigi- ja omavalitsusasutuste ning ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 31. Igaühel on õigus seadusega sätestatud korras tutvuda tema kohta riigi- ja omavalitsusasutustes hoidvate

andmetega.

§ 32. Igaühel, kes viibib seaduslikult Eestis on liikumise ja elukoha valiku vabadus. Seda vabadust võidakse kitsendada ainult seadusega sätestatud alustel ja korras.

§ 33. Töö on iga inimese eneseteostuse väärikaim viis. Igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset.

ALTERNATIIV: § 33 lg.1 teise lause lõppu lisada: seadusega sätestatud alustel.

Töölepingute sõlmimine on vaba. Riik aitab töö võimaldamisele kaasa.

Töövaidluste lahendamise ja streigiõiguse kasutamise korra sätestab seadus.

§ 34. Omandiõigus on kindlustatud. Selle õiguse kitsendused sätestatakse seadusega.

Omandi võõrandamine omaniku nõusolekuta võib toimuda ainult üldistes huvides ja õiglase hüvituse eest korras, mis on sätestatud seadusega. Vaidluse korral on kohtu poole pöördumine kindlustatud.

Riigi kohustus on kindlustada pärimis- ja autoriõigus.

§ 35. Ühtki avalikku maksu ega koormatist ei tohi kellelegi peale panna teisiti kui seaduse alusel ja seaduses sätestatud suuruses.

§ 36. Abivajaja eest hoolitsemine lasub eeskätt perekonnaliikmeil.

Riikliku toetuse ja abi liigid ning määra vanaduse, haiguse, toitja kaotuse, õnnetusjuhtumi, töövõimetuse või tööpuuduse korral sätestab seadus.

Riik toetab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

§ 37. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Igal isikul, asutusel, ettevõttel ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.

§ 38. Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile ja ta põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

§ 39. Ühtki kodanikku ei tohi Eestist välja saata.

Ühtki kodanikku ei tohi takistada Eestisse tagasi pöördumast ega elama asumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei anta välja välisriikidele väljaarvatud rahvusvahelistes lepingutes ettenähtud juhtudel.

§ 40. Igal kodanikul on õigus saada täielikku

informatsiooni riigi- ja omavalitsusasutustelt nende tegevuse kohta. Seda õigust võib piirata seadusega sätestatud korras äri- ja riiklike saladuste kaitseks.

§ 41. Riigi- ja omavalitsusasutustes võivad ametiisikutena töötada Eesti kodanikud, kellel on ametikohale vastav ettevalmistus ja võimed.

Nendele ametikohtadele võib välisriigi kodanikke ja kodakondsuseta isikuid määrata ainult seaduses sätestatud korras ja tingimustel.

§ 42. Eestis viibivad välisriigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda ja täitma Eesti seadusi.

§ 43. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas.

§ 44. Põhiõigused laienevad ka juriidilistele isikutele, mis on moodustatud Eesti seaduste alusel, selles ulatuses, mida nende õiguste iseloom võimaldab.

§ 45. Kodanike õigusi, mis on sätestatud põhiseaduse käesolevas peatükis, võib kitsendada ainult seadusega erakorraliseseisukorra ja sõjaseisukorra ajaks.

§ 46. Kui käesolevas peatükis loetletud õigusi või rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigusi on rikutud, võidakse pöörduda kohtu poole.

Sellistel juhtudel on kohtuotsuse aluseks põhiseaduse käesoleva peatüki sätted.

III PEATÜKK

Rahvas

§ 47. Kõrgemat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu.

§ 48. Rahvas teostab riigivõimu:

1) Riigikogu valimisega;

2) rahvahääletusega;

3) kohalike omavalitsuste esinduskogude valimisega Põhiseaduse § 145 alusel.

§ 49. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole kodanik, kes on kohtu poolt tunnustatud teovõimetuks.

§ 50. Hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad vabaduskaotuslikku karistust kinnipidamiskohtades.

§ 51. Rahvushääletuse korraldamise otsustab Riigikogu. Rahvahääletuse tulemus omandab seaduse jõu, kui poolt antud häälte arv ületab vastu antud häälte arvu.

§ 52. Rahval on õigus Põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikult vastu hakata, kui muud vahendid ei ole rakendatavad.

IV PEATÜKK

Riigivanem

§ 53. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea. Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 54. Riigivanem:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 65 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt Põhiseaduse §-dele 65, 85 ja 113;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 73 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretari;
- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt Põhiseaduse §-le 99;
- 8) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 103 ja 104;

9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt Põhiseaduse §-le 73;

~~10) kuulutab välja uue riigivanema valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 52;~~

11) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;

12) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;

13) kaitseväge ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja juhtkonna;

14) annab armu;

15) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;

16) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;

17) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks.

18) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;

19) Riigivanem täidab muid Põhiseadusega sätestatud ülesandeid.

§ 55. Riigivanem annab oma pädevuse piires seadlusi ja käskkirju ning võtab vastu otsuseid. Põhiseaduse § 54 pp. 2,3,6,15 ja 18 alusel väljaantud aktid kannavad peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja, § 54 p. 8 alusel väljaantud seadlused peaministri ja Riigikogu juhataja kaasallkirja.

§ 56. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaatide ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 57. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast kohalike omavalitsuste esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning Riigivanema valimise korra sätestab seadus.

§ 58. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees ametivande andmisega.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 59. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametiülesannete täitmine;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 60. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 61. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega töötada mingil teisel palgalisel ametikohal.

Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 62. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

V PEATÜKK

Riigikogu

§ 63. Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub Riigikogule.

§ 64. Riigikogu koosneb saja ühest liikmest, kes valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel neljaks aastaks.

Riigikogu valimisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest.

Riigikogu valimise korra määrab seadus.

§ 65. Riigikogu liikmete volitused algavad uue koosseisu

esimese istungi kokkutulemisega. Samast päevast lõpevad eelmise koosseisu volitused.

Riigikogu liige annab kohustuste täitmisele asudes Riigikogu ees ametivande.

Riigikogu korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend päeva ja mitte hiljem kui kümme päeva enne volituste tähtaja lõppemist.

Riigikogu ennetähtaegsed valimised toimuvad Põhiseaduse §-des 85 ja 104, 113 ettenähtud juhtudel mitte enne kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

§ 66. Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt 21-aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

§ 67. Kui Riigikogu liige astub riigi teenistusse Riigivanema, valitsuse liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Eesti Panga presidendi või kohtunikuna, kui ta tervislikul või muul põhjusel on pikaajaliselt takistatud töötamast Riigikogus, samuti kui ta sureb, siis astub tema asemele riigikogus asendusliige.

Riigikogu liikme asendamise korra sätestab seadus.

§ 68. Riigikogu lahendab kõiki Eesti riigielu küsimusi, mis Põhiseadusega ei ole antud rahva, Riigivanema, valitsuse, teiste riigiorganite või omavalitsuste otsustada.

§ 69. Eesti Vabariigi Riigikogu:

1. Võtab vastu seadusi ja otsuseid;
2. otsustab rahvahääletuse ja rahvaküsitluse läbiviimise;
3. ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid;
4. otsustab peaministri ametisse kinnitamise;
5. võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
6. Riigivanema ettepanekul nimetab ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge ülemjuhataja;
7. Riigikohtu esimehe ettepanekul nimetab ametisse kohtunikud;
8. kinnitab Eesti Panga nõukogu koosseisu;
9. valitsuse ettepanekul otsustab riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;
10. esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, välisriikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;

11. kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra;
12. kehtestab riiklikud aunimetused ja autasud, sõjaväelised ning diplomaatilised auastmed;
13. otsustab umbusalduse avaldamise vabariigi valitsusele;
14. Riigivanema ettepanekul kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, samuti demobilisatsiooni.

§ 70. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamiste ja poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus.

§ 71. Riigikogu liikmed saavad oma töö eest tasu. Tasu liigid, suuruse ja piirangud muu töötulu saamisel sätestatakse seadusega, mida tohib muuta Riigikogu järgmise koosseisu jaoks.

§ 72. Riigikogu liikmed on oma volituste ajaks vabastatud sõjaväeteenistusest.

§ 73. Riigikogu uue koosseisu kutsub esimesele istungile kokku Riigivanem kümne päeva jooksul Riigikogu valimiste tulemuste väljakuulutamiseks.

§ 74. Riigikogu valib oma liikmete hulgast Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt seadusele.

§ 75. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil üle poole tema koosseisust.

§ 76. Riigikogu moodustab alalisi ja ajutisi komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda saadikurühmadesse. Alaliste komisjonide loetelu ja pädevus, samuti saadikurühmade moodustamise kord ja õiguslik seisund sätestatakse seadusega.

§ 77. Riigikogu istungid on avalikud. Riigikogu võib kuulutada oma istungi kinniseks kahekolmandikulise häälteenamusega. Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud seadusega sätestatud erandid.

§ 78. Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui põhiseaduses ei ole sätestatud teisiti.

Poolthäälte enamus tähendab, et poolt hääletab enam kui vastu.

Kahekolmandikuline häälteenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Riigikogu koosseisu häälteenamus tähendab, et poolt hääletab üle poole Riigikogu koosseisust.

Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus

tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust.

§ 79. Riigikogu tuleb erakorraliseks istungjärguks kokku Riigivanema, Riigikogu juhataja või ühe viiendiku Riigikogu liikmete nõudmisel.

§ 80. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda kirjaliku arupärimisega valitsuse, valitsuse liikmete, Eesti Panga presidendi ning teiste kõrgete riigiametnike poole.

Arupärimisele tuleb vastata Riigikogu istungil seadusega sätestatud korras.

§ 81. Riigikogu liiget võib võtta kriminaalvastutusele Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Riigikogu liiget saab Riigikogu nõusolekuta vahi alla võtta ainult tabatuna kuriteo toimepanekult. Sellest tuleb teatada kahekümne nelja tunni jooksul Riigikogu juhatajale, kes esitab vahi all pidamise küsimuse Riigikogu järgmisele istungile otsustamiseks.

Kui Riigikogu liikme suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, siis astub tema asemele Riigikogus asendusliige.

VI PEATÜKK

Valitsus

§ 82. Täidesaatev ja korraldav võim Eesti Vabariigis kuulub valitsusele.

§ 83. Eesti Vabariigi Valitsus:

- 1. viib ellu riigi poliitikat;
- 2. suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- 3. korraldab seaduste ja Riigikogu otsuste täitmist ning esineb seadusandlike algatustega;
- 4. koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule eelarve täitmise aruande;
- 5. annab seaduse alusel ning täitmiseks määrusi ja korraldusi;
- 6. korraldab suhtlemist välisriikidega;
- 7. lahendab muid küsimusi, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud valitsuse otsustada.

§ 84. Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid.

§ 85. Riigivanem nimetab neljateistkümne päeva jooksul pärast valitsuse tagasiastumist peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks moodustada valitsus. Peaministri kandidaat esitab Riigikogule hiljemalt neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu, mille järel Riigikogu otsustab peaministri ametissekinnitamise.

Kui peaministri kandidaat ei saa poolthäälte enamust, siis nimetab Riigivanem seitsme päeva jooksul uue peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks moodustada valitsus. Peaministri kandidaat esitab Riigikogule hiljemalt neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu, mille järel Riigikogu otsustab peaministri ametissekinnitamise.

Kui ka uus peaministri kandidaat ei saa poolthäälte enamust, siis Riigivanem kas annab valitsuse moodustamise ülesande uuele peaministri kandidaadile või kuulutab neljateistkümne päeva möödudes välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised.

Riigivanemal ei ole õigust kuulutada välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegseid valimisi, kui Riigikogu käesoleva paragrahvi eelmises lõikes nimetatud neljateistkümne päeva jooksul kinnitab omal valikul ametisse peaministri.

§ 86. Riigikogus ametisse kinnitatud peaminister esitab kolme päeva jooksul arvates ametisse kinnitamisest Riigivanemale valitsuse koosseisu. Riigivanem nimetab peaministri poolt esitatud ministrid ametisse.

§ 87. Valitsuse juures on Riigikantselei, mida juhib riigisekretär. Riigisekretäri nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigivanem peaministri ettepanekul. Riigisekretär võtab osa valitsuse istungitest.

§ 88. Peaminister esindab vabariigi valitsust ja juhib selle tegevust.

Riigivanem nimetab peaministri ettepanekul valitsuse liikmete hulgast kaks ministrit, kes peaministri äraolekul täidavad tema ülesandeid. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 89. Üksikute valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab käskkirju ja määrusi ning täidab muid ülesandeid, mis on talle pandud seadusega sätestatud alusel ja ulatuses.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Ministri vabastab ametist ja kinnitab ametisse Riigivanem peaministri ettepanekul.

§ 90. Valitsuse tagasiastumise aluseks on:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumine;

- 2) peaministri tagasiastumine ja surm;
- 3) Riigikogu umbusaldusavaldus peaministrile või valitsusele;
- 4) Riigikogus valitsuse poolt usaldusküsimusega seotud eelnõu tagasilükkamine.

Valitsus vabaneb ametist uue valitsuse ametisseastumisega.

§ 91. Riigikogu võib avaldada umbusaldust kas peaministrile või üksikule ministrile oma otsusega, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Umbusaldusküsimuse algatamiseks peab vastava kirjaliku nõude esitama vähemalt üks viiendik Riigikogu koosseisust. Küsimus võib tulla otsustamisele mitte varem kui ülejäärgmisel päeval pärast selle algatamist.

Minister, kellele on avaldatud umbusaldust, astub ametist tagasi. Peaministrile avaldatud umbusalduse korral astub ametist tagasi kogu valitsus.

§ 92. Valitsusel on õigus siduda Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmine usaldusküsimusega. Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejäärgmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu esitatud kujul vastu, astub valitsus tagasi.

§ 93. Peaminister ja teised valitsuse liikmed ei tohi olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse.

Valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungitel.

§ 94. Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsuse määrused ja korraldused peavad kandma peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 95. Valitsuse liikme saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 96. Eesti Vabariigi seadusi antakse kooskõlas Põhiseadusega.

§ 97. Seadusandliku algatuse õigus on:

- 1. Riigikogu liikmel;
- 2. Riigikogu saadikurühmal;
- 3. Riigikogu komisjonil;
- 4. Vabariigi valitsusel;

§ 98. Seaduseelnõud, mis toovad kaasa kehtivas riigieelarves tulude vähendamist, kulude suurendamist või kulude ümberjaotamist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, näidates ära tuluallikad vastavate kulude katteks.

§ 99. Riigikogu poolt vastu võetud seadused kirjutab alla Riigivanem.

Riigivanem kirjutab Riigikogu poolt vastu võetud seadusele alla neljateistkümnepäeva jooksul arvates seaduse vastuvõtmisest Riigikogus või saadab seaduse sama tähtaja jooksul motiveeritult tagasi Riigikogusse. Kui Riigikogu jätab poolthäälte enamusega Riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab Riigivanem seadusele alla.

§ 100. Seadus hakkab kehtima kümnendal päeval pärast avaldamist Riigi Teatajas, kui seaduses või seaduse rakendusotsuses ei ole ette nähtud muud korda või tähtaega.

§ 101. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu rahvahääletusele.

Rahvahääletuse läbiviimise ja tulemuse jõustumise korra sätestab seadus.

Kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu ei saa poolthäälte enamust, võib Riigivanem peaministri ettepanekul välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

§ 102. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, välislepingute ratifitseerimise, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning riigi rahaliste kohustustega seotud küsimusi.

§ 103. Kui Riigikogu on takistatud kokku tulemast, on Riigivanemal õigus anda seaduse jõudu omavaid seadlusi, mis kannavad Riigivanema, Riigikogu juhataja ja peaministri allkirja. Seadluste andmise korra sätestab seadus.

Kui Riigikogu neljateistkümnepäeva jooksul pärast kokkutulemist Riigivanema seadlust ei kinnita, kaotab see kehtivuse.

§ 104. Riigivanema seadlusega ei saa kehtestada ega muuta:

- 1. Eesti Vabariigi põhiseadust;

- 2. Riigikogu ja omavalitsuste valimisseadust;
- 3. Riigivanema valimisseadust;
- 4. seadust Riigivanemast;
- 5. rahvahääletuse seadust;
- 6. Riigikogu kodukorra seadust;
- 7. Riigivanema ja Riigikogu liikmete tasu seadust;
- 8. riigieelarve seadust ja riigieelarvet;
- 9. riiklikke makse kehtestavaid seadusi;
- 10. Eesti Panga seadust;
- 11. riigikontrolli seadust;
- 12. kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadust;
- 13. välis- ja siselaenudesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvaid seadusi;
- 14. erakorralise seisukorra seadust;
- 15. riigikaitse seadust.

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 105. Raha emissiooni ainuõigus Eestis on Eesti Pangal. Eesti raha nimetuse ja rahaühikud määrab seadus.

Raharinglust ja arveldamiskorda korraldab Eesti Pank vastavalt seadusele.

Eesti Pank annab oma tegevusest aru Riigikogule.

§ 106. Maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 107. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 108. Iga aasta kohta võtab Riigikogu vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve.

Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt seitsekümmend viis päeva enne eelarveaasta algust.

§ 109. Riigieelarve muutmisettepanekud, mis tingivad

riigieelarve eelnõus ettenähtud kulude suurendamist või uute kulusummade sissevõtmist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, ära näidates kulude katteks vastavad tuluallikad.

Eelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

Riigikogu ei tohi kustutada ega kärpida eelarve eelnõus ettenähtud kulusid, mis on määratud seadusega.

§ 110. Valitsuse ettepanekul võib Riigikogu aasta kestel võtta vastu lisaeelarve.

§ 111. Riigilaenu tegemine ja riigile muude varaliste kohustuste võtmine toimub valitsuse ettepanekul Riigikogu otsusega.

§ 112. Riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui Riigikogu ei võta eelarveaasta alguseks riigieelarvet vastu, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 113. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud seitsmekümne viie päeva jooksul pärast eelarveaasta algust, võib Riigivanem peaministri ettepanekul välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 114. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 115. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitset;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 116. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 117. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 118. Eesti Vabariik ei kapituleeru.

ALTERNATIIV: § 118 välja jätta.

§ 119. Eesti Vabariigi kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras.

Usulistel või eetilistel motiividel relvateenistusest keeldu ja on seaduses ettenähtud korras kohustatud osalema tsiviilteenistuses.

§ 120. Tegevteenistuses sõjaväelane ei tohi olla valitaval või määrataval riiklikul tsiviilametikoal ega osa võtta erakondade tegevusest.

§ 121. Eesti Vabariigi kaitsejõud koosnevad Eesti Vabariigi kaitseväest ja seaduses sätestatud korras kinnitatud riigikaitseorganisatsioonidest.

Riigikaitse korralduse sätestab seadus.

§ 122. Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on Riigivanem.

Eesti kaitsejõude juhib kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge ülemjuhataja nimetatakse ametisse ja vabastatakse ametist Riigikogu poolt Riigivanema ettepanekul.

§ 123. Riigikogu kuulutab Riigivanema ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Sõjalise kallaletungi korral kuulutab Riigivanem välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni.

§ 124. Elanikkonda või Põhiseaduslikku riigivõimu ähvardava ohu korral on Riigikogul õigus kuulutada välja erakorraline seisukord riigis või mõnes tema osas.

Erakorralise seisukorra korralduse, Riigikogu, Riigivanema, valitsuse ja kaitseväge ülemjuhataja volitused ja pädevuse erakorraliuse seisukorra ja sõjaseisukorra ajal sätestab seadus.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 125. Riigikontroll kontrollib:

- 1) riiklike ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide majandustegevust;
- 2) riigi rahaliste vahendite ning materiaalsete väärtuste kasutamist ja säilimist;
- 3) kohalikes omavalitsustes riiklike vahendite kasutamist;
- 4) nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole kapitalist või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist garanteerib riik.

§ 126. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul. Riigikontrolöri ametivolituste kestvus on viis aastat. Riigikontrolöril on oma ametkonna juhtimisel samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel. Riigikontrolli töö täpsema korralduse sätestab seadus.

§ 127. Riigikontrolör esitab igal aastal Riigikogule aruande riigi ressursside kasutamise ja vara säilitamise kohta eelmisel eelarveaastal.

§ 128. Riigikontrolör võtab tema ülesannetesse kuuluvates küsimustes sõnaõigusega osa valitsuse istungitest. Riigikontroll on oma tegevuses iseseisev.

§ 129. Riigikontrolöri saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 130. Õiguskantsler teostab järelevalvet riigi- ja omavalitsusorganite õigustaktide vastavuse üle põhiseaduse ja seadustega ning inimõiguste järgimise üle.

§ 131. Õiguskantsleri nimetab ametisse ja vabastab

ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

^Oiguskantsleri ametivolituste kestvus on seitse aastat.

^Oiguskantsleril on oma ametkonna juhtimisel kõik õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 132. ^Oiguskantsleril on õigus sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja selle komisjonide ning valitsuse istungitest.

§ 133. Kui õiguskantsler leiab, et riigi- või omavalitsusorgan või ametiisik on andnud välja seadusevastase õigusakti, teeb ta sellele organile või ametiisikule ettepaneku viia akt kahekümne päeva jooksul kooskõlla seadusega. Kui riigi- või omavalitsusorgan või ametiisik ei nõustu õiguskantsleri ettepanekuga või ei reageeri sellele ettepanekule määratud tähtaja jooksul, siis teeb õiguskantsler Riigikohtule esildise akti kehtetuks tunnistamiseks.

Paljude inimeste õigusi kitsendava või süstemaatilise inimõiguste rikkumise korral peatab õiguskantsler seda põhjustava ametiisiku tegevuse või akti toime ja teeb esildise vastutuse küsimuses.

§ 134. ^Oiguskantsler esitab kord aastas aruande Riigikogule.

§ 135. ^Oiguskantsleri ja tema ametkonna töö korralduse sätestab seadus.

§ 136. ^Oiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

XIII PEATÜKK

Kohus

§ 137. Kohtuvõimu teostavad oma tegevuses sõltumatud kohtud, mis alluvad ainult seadusele.

§ 138. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) Riigikohtust.

Erikohtute loomise mõnda liiki asjade või alade jaoks sätestab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 139. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsioonikorrast läbi esimese astme kohtu lahendeid.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsioonikorrast. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

Kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus.

§ 140. Riigikohtu esimehe nimetab ametisse Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

Kohtunikud nimetab ametisse Riigikogu Riigikohtu esimehe ettepanekul.

Riigikohtu esimehe ja kohtunike volitused kestavad kuuekümne viienda eluaasta täitumiseni.

Kohtunike õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 141. Kohtute juures on prokurörid, kes esindavad riiklikku süüdistust ja teostavad järelevalvet kohtueelse uurimise ning kohtuotsuste täitmise üle.

§ 142. Kui kehtiv seadus on vastuolus põhiseadusega või kui mõni muu riigivõimu õigusakt on vastuolus põhiseaduse või seadusega, tunnistas Riigikohus selle õigusakti kehtetuks.

Kui kohaliku omavalitsusorgani õigusakt on vastuolus põhiseaduse või seadusega, tunnistas vastav maa- või linnakohus selle kehtetuks.

§ 143. Riigikohtu esimeest ja teisi kohtunikke saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

XIV PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 144. Kohalikku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad neile seadusega antud pädevuse piires iseseisvalt.

§ 145. Kohalike omavalitsuste esinduskoguks on volikogu, kes valitakse üldisel, otsesel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel.

Hääleõiguslik on kohalike omavalitsuste volikogude valimistel seadusega sätestatud tingimustel igaüks, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks ja elab püsivalt vastava kohaliku omavalitsuse maa-alal.

§ 146. Kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve, mille kinnitab volikogu.

§ 147. Kohalikele omavalitsustele võib panna täiendavaid kohustusi ainult seaduse alusel või kokkuleppel nendega. Täiendavate kohustustega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 148. Kohalikul omavalitsusel on seaduse alusel õigus:

- 1) kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi;
- 2) moodustada teiste omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 149. Kohalike omavalitsuste täpsema korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle sätestab seadus.

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust.

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamuse. Rahvahääletus toimub ei toimu varem kui kolm kuud ja hiljem kui kuus kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.